

TÜRKİYE’DE DEMOKRASİDEN E-DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
alisahin@selcuk.edu.tr

Arş. Gör. Handan Temizel

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
handanertas@selcuk.edu.tr

Arş. Gör. Metehan Temizel

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
mtemizel@selcuk.edu.tr

ÖZET

İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı demokrasiyi destekler. Bu nedenlerin listesi neredeyse sonsuzdur. Bazıları için demokrasi bireylerin ya da bireylerin oluşturduğu grupların çıkarlarını korumanın bir yoludur. Diğerleri içinse demokrasi ortak iyinin elde edilmesi için iyi bir yoldur. Bazı görüşlerde ise demokrasi bir toplumun en iyi nasıl yönetileceğinin kararlarını vermenin en iyi yoludur.

E- demokrasi ise yönetimde bilgisayar ağlarının kullanılması, demokratik aktivitelerin bilgisayar ağları üzerinden yapılması ya da katılım için elektronik posta ve internetin kullanılması demektir. Bu sayede vatandaş bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak seçilmiş makamlara yön verme ve hesap sorma yolu ile kendi hakkını savunabilmekte, tepkisini gösterebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, demokrasi kavramı, e-demokrasiye geçiş süreci, dünyada ve Türkiye’de e-demokrasi uygulamaları, bu uygulamalarda elde edilen faydalar ve karşılaşılan sorunlar ele almaktır.

Anahtar kelimeler: demokrasi, e-demokrasi.

ABSTRACT

Because of numerous factors, people support the democracy. For some people, democracy means the tool for protecting the interests of individuals and groups. Others regard the democracy as way for achieving the common good. Furthermore, it is described as the rightest method for governing the society.

E-democracy means to using computer networks in governance, processing democratic activities through networks or using e-mail and web for participation of citizens into governance. Thus, citizen gains opportunity to direct its criticisms and desires to governors and advocate her/his democratic rights.

The aim of this study is to examine democracy concept, transition period of e-democracy, e-democracy applications in Turkey, benefits and problems faced with e-democracy.

Key Words: democracy, e-democracy

1. GİRİŞ

İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı demokrasiyi destekler. Bu nedenlerin listesi neredeyse sonsuzdur. Bazıları için demokrasi bireylerin ya da bireylerin oluşturduğu grupların çıkarlarını korumanın bir yoludur. Diğerleri içinse demokrasi ortak iyinin elde edilmesi için iyi bir yoldur. Bazı durumlarda, demokrasi insanların kendi otonomilerini ifade etmelerine olanak sağlar. Demokrasi ayrıca bireylere kişisel gelişimleriyle uğraşmalarına ya da bunu ifade etmelerinde başarılı olmalarında yardımcı olur. Bazı görüşlerde ise demokrasi bir toplumun en iyi nasıl yönetileceğinin kararlarını vermenin en iyi yoludur.

E- demokrasi ise yönetimde bilgisayar ağlarının kullanılması, demokratik aktivitelerin bilgisayar ağları üzerinden yapılması ya da katılım için elektronik posta ve internetin kullanılması demektir. Bu sayede vatandaş bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak seçilmiş makamlara yön verme ve hesap sorma yolu ile kendi hakkını savunabilmekte, tepkisini gösterebilmektedir.

E-demokrasi sisteminin başarılı olması için iki önemli amacı gerçekleştirilmesi gerekir:

1. Vatandaşlara bilgi ve politik işlemler, servisler ve kısa yollara ulaşımı sağlamak;
2. Pasif vatandaşı bu sistem sayesinde aşağıdaki unsurlarla;
 - Vatandaşı bilgilendirme
 - Vatandaşı temsil etme
 - Vatandaşı oy kullanmaya teşvik etme
 - Vatandaşa danışmanlık hizmeti verme
 - Vatandaşa bir bütün oluşturma, aktif hale getirip, sisteme katmaktır.

Gerçek anlamda e-demokrasinin sağlanabilmesi için bu konuda ihtiyaç duyulan teknolojik alt yapının, hukuki düzenlemelerin, siyasal sosyalleşme düzeyinin yeterli olması gerekir. Buna ilave olarak e-demokrasiye geçişte e-kültüründe yaygın olması gerekmektedir. Ancak ülkemizde e-demokrasiye geçişte e-kültür, siyasal sosyalleşme, yasal düzenlemelerin yetersizliği, teknolojik alt yapının yetersizliği ve bu konuda uzman eleman eksikliği gibi bir takım temel problemler söz konusudur. Bu problemleri çoğaltmak mümkündür. Yukarıda bahsedilen bu problemler çerçevesinde demokrasi kavramı, e-demokrasiye geçiş süreci, dünyada ve Türkiye’de e-demokrasi uygulamaları, bu uygulamalarda elde edilen faydalar ve karşılaşılan sorunlar ele alınacaktır.

2. DEMOKRASİ KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Demokrasi kavramının yaklaşık ikibinbeşyüz yıllık uzun bir geçmişi olmasına rağmen, demokrasinin tarihi oldukça inişli çıkışlı olmuştur (Erdoğan, 2001). İlk çağda eski Yunan döneminde ortaya çıkması ve Atina şehir devletinde kısmen uygulamaya geçirilmesinden sonra, demokrasi kavramı ortaçağ boyunca etkisini yitirmiştir. Demokrasinin yeniden çekici bir kavram ve yaygın bir sosyal-siyasal ideal haline gelmesi için Yeni Çağ ve Aydınlanma Dönemi düşüncesinin sonuç vermeye başlaması gerekmiştir.

Demokrasi kelimesi Yunanca’da “demos” (halk) ve “kratos” (kudret, iktidar,hakimiyet,idare) kelimelerinden oluşmaktadır (Bolay, 1997). Lincoln’e göre demokrasi, “halkın halk tarafından halk için yönetimi” olarak tanımlanmıştır. Burada demokrasinin iki özelliğinin “halk tarafından” ve “halk için yönetim” olarak belirlendiği görülmektedir (Yılmaz, 1997). Demokrasi, kamu siyasetine ilişkin önemli sorunlar hakkındaki temel belirleyici kararları bütün halkın pozitif veya negatif olarak aldığı ve almaya yetkili olduğu bir siyasal sistemdir.

Günümüz modern toplumlarında halkın yönetime ve alınan kararlara doğrudan katılımı mümkün olmadığı için klasik demokrasi kavramı yerini katılımcı ve çoğulcu demokrasi kavramlarına bırakmıştır (Olsen, 1991).Çoğulcu demokrasi, toplumda devletle vatandaş bağdaştıracak gönüllü organizasyonlar ağı kurulmasını vurgular. Katılımcı demokrasi ise klasik demokrasinin modern toplumlarda uygulanabilmesini sağlamak amacını güder. Katılımcı demokrasi, ortak karar almada vatandaş katılımının imkanını ve sonuçlarını en çoğa çıkarmak için siyasi aktiviteleri oy vermenin ötesine taşır. Demokrasinin tabandan uygulanması amacını güder. Katılımcı demokraside karar alma işlemi, kişilerin kendi hayatlarını etkileyen kararlarda kendi önerileri, tartışmaları, karar vermeleri, planlamaları ve uygulamaları yoluyla olur. Bu bağlamda katılımcı demokrasinin beş ana özelliği ortaya çıkmıştır (Olsen,1991):

- Bütün bireyler kendilerini etkileyen bütün ortak kararlar alma mekanizmasına istedikleri kadar katılma imkanına sahip olmalıdırlar.
- Ortak karar almaya katılma sadece oylama ile sınırlı olmamalı, değişen derecelerde katılım ve bağlılık gerektiren aktiviteleri de içermelidir.
- Ortak kararlarda ki sorumluluk sadece görevlilerle ve/veya uzmanlarla sınırlı olmamalı, mümkün olduğunca yaygın olmalıdır.
- Ortak kararlar almaya yönelik katılım, sadece siyasi sistem ile sınırlı olmamalı, toplumsal hayatın bütün evrelerini kapsamalıdır.

- Siyasi olmayan kararlar alma işlemine katılım, bireylere daha önemli siyasi kararlara katılabilmek için gerekli siyasi beceri ve normları öğretir.

Demokrasi, genel olarak siyasetle ve siyasi faaliyetlerle birlikte çağrışım yapan bir kavramdır. Dolayısıyla geleneksel demokrasi anlayışı siyasi katılımı seçimlere ya da oylamaya katılımı eşit görmektedir. Ancak, gerçekte ise, siyasi sisteme katılmanın oylama dışında pek çok yolu da söz konusudur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Olsen, 1991):

- Gönüllü kuruluşlar içindeki siyasi faaliyetlere katılma,
- Siyasi parti aktivitelerine katılma,
- Kamu kurumları ile temas kurmak veya yerel, bölgesel, veya ulusal düzeyde devlet fonksiyonlarında yer almak.

Gerek ülkemizde gerekse dünyada temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçmeye yönelik bir eğilim söz konusudur. Ancak böyle bir eğilimin varlığı tek başına yeterli değildir. Çünkü doğrudan demokrasi için henüz teknik, ekonomik ve kültürel alt yapı yetersizdir. Katılımcı demokrasi, vatandaşların kendisini ve milli politikaları ilgilendiren konularla ilgili karar verme sürecine gözlemci olması, katkıda bulunması ve yer yer müdahil olmasını gerektirir. İngiltere'de "participative" ve giderek "deliberative" sıfatlarıyla anılan bu demokrasi türünde bilgili, örgütlü vatandaşların, hesap verme, bilgi verme, hesap sorma mekanizmalarıyla seçilmişleri ve atanmışlara yön göstermeleri, denetlemeleri esastır.

Demokrasinin bazı tanımlayıcı öğeleri vardır ve demokrasinin gelişebilmesi için özel normlara uyulmalı ve temel haklardan herkesin eşit olarak yararlanması sağlanmalıdır. Robert Dahl, modern demokrasinin varlığı için "olmazsa olmaz" adını verdiği genellikle kabul gören özellikleri şöyle sıralamıştır (Dahl, 1971'den aktaran Akgün, 2003):

- Kamusal kararlar ve hükümet kararları üzerindeki kontrol yetkisi, seçilmiş organlarda toplanmalıdır.
- Bütün yetişkinler, temsili organların seçiminde oy hakkına sahip olmalıdırlar.
- Bütün yurttaşlar ülkede seçimle belirlenen organlara seçilebilme imkanına sahip olmalıdırlar.
- Vatandaşlar alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma imkanlarına sahip olmalıdır. Bundan da öte, alternatif haber kaynakları mevcut olmalı ve bunlara yasal güvence sağlanmalıdır.
- Vatandaşlar bağımsız siyasi partileri ve menfaat gruplarını içine alan nispeten bağımsız kuruluş ve organizasyonları şekillendirebilme hakkına sahip olmalıdırlar.
- Halk tarafından seçilmiş organlar, anayasal yetkilerini seçilmemiş organların (fiili olsa bile) ezici muhalefetine tabi olmadan kullanabilmelidirler.
- Devlet kendi kendini yönetmelidir. Devlet diğer üstün siyasi sistemler tarafından getirilen baskılardan bağımsız olarak hareket edebilmelidir.

Bütün bu özellikler göz önüne alındığında demokratik bir siyasal sistem ; vatandaşların temel siyasal hak ve özgürlüklere sahip olduğu, yöneticilerin özgür ve adil seçimler sonucunda iş başına geldiği ve ancak halkına karşı sorumlu olduğu bir hukuk devleti olarak tanımlanabilir (Akgün, 2003).

3. BİLGİ TOPLUMU VE E-DEMOKRASİ

Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki son yıllardaki gelişmeler siyasi yaşamda ve demokratik toplumların ve kurumların işleyişinde yeni kapılar açmaktadır. İnternet, gerek yurttaşlar arasındaki ve gerekse, seçilmiş görevliler ile seçmenleri arasındaki iletişimi büyük bir değişime uğratmaktadır. Hükümetin yurttaşlara ve yerel yönetimlerin vatandaşlara erişiminde yeni yöntemler ortaya çıkmaktadır. İletişim ve Bilgi Teknolojileri iki taraflı çalışan bir iletişim kanalı açmıştır. Bir taraftan seçilmiş görevliler seçmenlerine kendilerini, çalışmalarını, düşüncelerini anlatabilmekte, diğer taraftan da seçmenler temsilcilerine isteklerini, sorunlarını, özlemlerini aktarabilmektedirler. Katılımcı demokrasinin gelişmiş bir aşaması olarak nitelendirilen bu durum "yönetişim" (governance) kavramı ile ifade edilmektedir. Çünkü yönetişim anlamsal olarak, "karşılıklı yönetim," "etkileşim içinde yönetim" tarzında konumlanmakta olup, bu açıdan, "sivil toplum" ve "özyönetim" (autonomy / self-management) kavramlarının gelişimiyle yakından ilişkilidir. 1970'lerin siyasi yaşama katkısı olan ve sivil toplumun etkin politik katılımı üzerinde temellenen "özyönetim" yaklaşımından doğrudan beslenen "yönetişim", liberal demokrasinin çoğulculuk anlayışından farklı olarak, çok daha etkileşimli bir yönetim organizasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı politikalarla toplum içerisinde en kapsamlı konsensusu sağlayacak

topluluk merkezli bir yönetim anlayışını sağlamayı hedefleyen "yönetişim" kavramı; özyönetim yaklaşımının "demokrasinin etkinleştirilmesi" idealini daha da ileriye taşımaktadır.

Liberal ekonominin küreselleşmesi süreci içerisinde, ulus-devlet kriziyle birlikte ortaya çıkan, devletin küçülerek etkinleşmesine yönelik talep ve modeller, yönetim anlayışının gelişiminde de önemli bir rol oynamıştır. Bu açıdan yönetim kavramı, ekonominin küreselleşmesi süreciyle de bağlantılı bir gelişme yaşamıştır. "Yönetim sanatı" nın temelinde bilgi, özellikle de ekonomi politika bilgisi vardır. Ulus-devletleri ortaya çıkaran süreçte de, devletin, artık üzerini kapladığı topraktan çok, bu toprak üzerinde yaşayan nüfusun, bu nüfus içerisindeki ekonomik-politik ilişkilerin bilgisini yönetimin hizmetine vermesi önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşme süreci içerisinde bu ekonomi politik bilgisinin giderek artan bir biçimde paylaşımına açılması ise, aynı ulus-devletlerin egemenlik alanını daraltmıştır; çünkü bilginin paylaşımı, iktidarın paylaşımıdır.

Ulus devletlerin önünde, ellerindeki devasa bilgi kompleksini paylaşımına açmaktan başka çıkar yol bulunmamaktadır, çünkü bir yanda uluslararası ilişkiler ve küresel ekonomi, diğer yanda da toplumsal dinamikler giderek daha çok bilgi paylaşımı üzerinde temellenmekte, bu bağlamda bilgi paylaşımı yönetebilirliğin ölçütü haline gelmektedir. Bilginin, yani iktidarın paylaşımı, katılımcı demokrasinin de temellerinden birini oluşturmaktadır. Yurttaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına kamu bilgilerine erişim hakkı tanınmaksızın, ne demokratik katılımdan, ne de kamu yönetiminin şeffaflığından söz edilemez. Katılımsız ve kapalı bir yönetimin ise, totaliter zihniyete, yolsuzluk ilişkilerine, aşırı merkezîyetçilikten dolayı tıkanan bir kamu yönetimine yol açtığı açıktır. Bu yüzden, kamu bilgilerine erişim hakkını koruma altına alacak yasal düzenlemeler, özellikle de "Bilgi Özgürlüğü" ya da daha açık bir ifadeyle "Bilgiye Erişim Özgürlüğü Yasası", yönetişimin sağlıklı bir biçimde hayata geçirilmesi için gerekli hukuksal altyapının en önemli boyutlarından birini ve ilkesel önceliğini oluşturmaktadır.

Katılımcı demokrasinin boyutlarından birisi, vatandaşların devlet fonksiyonlarında yer alması idi. Bu durum devletin tüm aktiviteleri şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir olmayı gerektirir. İletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, devlet, vatandaş ve özel sektör ilişkilerine yeni boyutlar ve olanaklar getirmiştir. İletişim ve bilgi teknolojilerinin getirdiği olanaklarla haberleşmenin iyileştirilmesi, devlet işlerinde mükerrerliklerin kaldırılması, işlemlerin otomatikleşmesini sağlayarak, bilgilerin derlenmesi, saklanması, erişilmesi kolaylaşacak; iş süreçleri yeniden düzenlenecek ve sonuç olarak verimlilik ve etkinlik düzeyi yükselecektir. İnterneti kullanarak hükümetin ya da devletin çalışmaları daha hızlı işler, daha şeffaf olur, sorumluluk artar. Bu durum e-demokrasi gibi yeni bir kavram olan "e-devlet" anlayışını ortaya çıkarmıştır. İnternetin getirdiği olanaklar, bilgilenme, tartışma, çözüm oluşturma, görüş bildirme boyutlarıyla, hızlı, zahmetsiz, ekonomik ve yagın olarak hayata geçme şansına sahiptir.

Demokrasi kültürü gelişmiş ülkelerde, E-devlete geçiş bir tehlike yaratmayacaktır. Çünkü, e-devlette öncelikle yönetimde saydamlığın artması sağlanacak, bunun sonucu olarak da bir taraftan, iyi yönetişimin, yani etkin, verimli, tutumlu ve hesap verme yükümlülüğü kurumlaşmış, dürüst bir yönetimin oluşması kolaylaşacak, diğer taraftan da yurttaşların yönetime katkı düzeyi yükselecektir.

Diğer bir deyişle, e-devletin, bir paranın yazı ve tura tarafları gibi, iki yüzü bulunmaktadır. Bir taraftan devleti oluşturan kurumların iç işlemlerinde ve kurumlar arası ilişkilerde ve iş ve karar süreçleri değişirken diğer taraftan yurttaşların bu iş ve işlemlerden daha iyi bilgi sahibi olmaları ve karar süreçlerine bir şekilde katılmaları sağlanacaktır.

E-devlete geçiş, demokrasinin gelişmesi için gerekli bir çok olanakları yaratacak olmakla beraber, bu olanaklardan yararlanma ancak siyasal iradenin buna karar vermesi, bilişim kültürünün yaygınlaşması ve bir program çerçevesinde azim ve sebatla çalışılması ile mümkün olabilecektir.

4. E-DEMOKRASİ KAVRAMI VE KAPSAMI

Son yıllarda sıkça kullanılan kavramlardan biri de e-demokrasidir. E-demokrasi terimi daha çok, demokratik siyasal sürecin işleyişi ile ilgili faaliyetleri kapsar. Bir başka deyişle, tanım olarak e-demokrasi; yerel, ulusal yada uluslar arası düzeyde siyasal sürece katılan demokratik aktörlerce (siyasal partiler, vatandaşlar, seçilmiş makamlar gibi) bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve stratejilerinin kullanılmasıdır (Akgün, 2003).

Bu tanımdan hareketle e-demokrasinin iki temel hedefinin olduğu söylenebilir (Backus, 2001):

- Vatandaşlara siyasal prosedür, hizmetler, elde edilebilir seçenekler hakkında bilgi, haber ve malumat ulaştırabilmek.
- Aşağıdaki beş ana noktayla pasif bilgi imkanından aktif vatandaş katılımına imkan sağlamak. Bunlar:

1. Vatandaşları bilgilendirmek,

2. Vatandaş temsil etmek,
3. Vatandaş oy vermeye teşvik etmek,
4. Vatandaşa danışmak,
5. Vatandaş geliştirmek.

E-demokrasi hedefinin tam anlamıyla gerçekleşmesi, öncelikle bilişim ve iletişim teknolojilerinin demokratik bir toplum için zorunlu temsiliyet ölçütlerini karşılayacak bir tarzda, tüm topluma eşit ve adaletli bir biçimde yayılmasına bağlıdır. Dijital bölünme, olarak adlandırılan, bilişim ve iletişim teknolojilerine erişimde eşitsiz dağılım, e-demokrasi idealinin hayata geçirilmesinin olduğu kadar, e-devlet mekanizmalarının tam anlamıyla işlev göstermesinin de önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır (Uçkan,2004).

Bilindiği gibi e-demokrasinin olmazsa olmaz koşulu ülkede yaygın bir internet erişiminin sağlanmış olmasıdır. E- demokrasinin ikinci önemli koşulu, gerek vatandaşların ve gerekse seçilmişlerin demokratik katılıma önem veren bir kültüre sahip olmasıdır. Katılım kültürü bilişim kültürünü de gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle vatandaşların bilişim teknolojilerini kullanma ve bunlardan yararlanma kültürünün oluşması gerekir.

İnsanlar mükemmel hizmetin yararlarının ve onun ulaşılabilirliğinin farkındadırlar, onlar işleriyle ilgili bütün işlemlerde mükemmel hizmeti umarlar. Onlar bu sektörde iyi bir hizmeti deneyimlerken başka bir sektörde kötü bir hizmete daha az hoşgörülü olacaklardır. Daha kolay erişilebilir yönetim hizmetleri imkanı, onların kullanımlarının daha uzlaşimsal, daha kolay ve daha ucuz olması anlamına gelmelidir. Hizmetlerin şahsileşmesi, herhangi bir yeteneğe sahip olmayan ya da daha az hareketli olanların da erişebileceği şekilde bir çok dilde ve bir çok tarzda bu hizmetlerin etkin bir biçimde kullanılmasının mümkün kılınmasını gerektirir (www.e-envoy.gov.uk).

Bir çok insan teknolojinin, vatandaşların hükümetteki katılım yollarını değiştireceğini düşünür. Halen, ulusal yerel fikir oyları, internet kullanıcılarının diğer amaçlardan ziyade interneti devlet resmi işlerinde kullandıklarını rapor etmiştir. Teknoloji bazlı vatandaş katılım çalışmalarındaki öncelikli odaklaşma, seçim ve seçim kampanyalarının internet üzerinden yapılması olmuştur. Digital teknolojiler vatandaşların bir araya gelme yollarını ve seçim bilgisini kullanmasını değiştirirken, daha da kolayı, vatandaşların günlük internet kullanımı yoluyla devlet politikacıları, danışmanları ve servis sağlayıcıları ile iletişim kurması devlet ve yönetiminde daha uzun menzilli etkiye sahip olacak gibi görünmektedir (www.cviog.uga.edu). E-demokrasi de elektronik gelişmenin siyasal ve kamusal katılım tarafını oluşturur. E-demokrasi, elektronik oylama, sanal salon toplantıları, sanal kampanyalar, anketlerin geri beslemesi, kamu araştırmaları, cemaat forumları, toplanmış kayıt ve zabıtlara erişimi içeren vatandaş etkinliklerine atıfta bulunur (www.e-envoy.gov.uk).

Aynı zamanda, yeni teknoloji yönetimi hakkında ki bilgiye daha kolay erişme ve enformasyon özgürlüğü konusunda da bir uzlaşma imkanı sağlar. Dijital çağ, ayrıca, daha iyi bilgilenme imkanı ve elektronik toplantılar ve geri besleme sayesinde daha katılımcı bir demokrasi sunar (www.e-envoy.gov.uk).

5. E-DEMOKRASİ VE DÜNYADAKİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Bugün pek çok ülkede pek çok forum açılmış, e-posta listeleri oluşturulmuş, web siteleri oluşturulmuş, web siteleri kurulmuştur. Bu akım çok geçmeden devlet kademelerinde de yankılanmaya başlamıştır. Bu alanda başı çeken devletler olmuş ise de İsveç'in konuya sistematik olarak yaklaştığı görülmektedir. İngiltere'de, kamuoyu oluşturma, kamuyu bilgilendirme görevini, bütün devlet kurum ve kuruluşlarını kapsayan bir portal aracılığı ile yerine getirmeye çalışmaktadır. Dünyada temsili demokrasiden e- demokrasie geçme eğiliminde olan ülkelerin sayısı çok fazla değildir. Çünkü, daha öncede ifade edildiği gibi bu süreç ekonomik, teknik ve kültürel alt yapının yeterli olması ile doğrudan ilişkilidir.

5.1. ABD Örneği

New York, South Bristol şehrinde meclis üyeleri yeni bir itfaiye evi yapımını isteyip istemediklerini vatandaşlara sorarak araştırmışlardır. %30'un üzerindeki bir cevap oranı mükemmel kabul edilirken, meclis bu meselede daha büyük bir e-mail topluluğuyla araştırmayı sürdürmüştür. Karşılıklı elektronik müzakere karar sürecinde kamusal katılımı artırıp sürdürmüş ve cemaatin mesele üzerindeki gözetimini korumuştur ([www. E-envoy.gov](http://www.E-envoy.gov)).

2000 yılında yapılan ABD Başkanlık seçimlerinde, oylama teknolojilerine yenilikler getirilmiş,

- Elle işaret edilen kağıt oy pusulaları,
- Kollu oy verme makineleri,

- Delikli kartlar,
- Optik okuyucular

gibi çeşitli sistemler bir arada kullanılmıştı. Oy sayımı oldukça ihtilafli geçmiş, nihai sonucun alınmasında önemli gecikmeler yaşanmıştı.

5.2. Malezya Örneği

Bir e-posta listesi olarak başlayan ve Malezya Net adıyla anılan çalışma, İnternet kullanımının kısıtlı olduğu durumlarda dahi bir e-posta listesinin ne kadar kapsamlı bir etki yaratabileceğini göstermesi açısından ilginç bir deneyim olmuştur. Malezya’da halen iktidarda ve muhalefette olan siyasi liderlerle aynı kuşaktan olan ve Malezya’da yazılarının yayımlanma imkanı kalmayan, tanınmış ve sayılan sevilen bir yazar (*Sang Kancil*) , Sydney’de faaliyet gösteren Malezya asıllı bir kişinin sahip olduğu İnternet Servis Sağlayıcının ev-sahipliğinde, toplam 800 aboneli bir e_posta listesine görüşlerini düşüncelerini yazmaya başlar. Bu 800 e-Posta aboneli listede yer alan görüşleri, düşünceleri ülke içinde yayırlar. Bu bilgi paylaşımı o derece yaygınlaşır ve etkili olur ki çok geçmeden pek çok siyasetçi ve üst düzey bürokrat bu listedeki iddiaları karşılamak, durumlarını açıklamak zorunda kalırlar. Bu olay aynı zamanda İnternet’in sınırlar aşırı etkisine de güzel bir örnek oluşturmaktadır (www.democracy.org).

Bu durum belli konularında kamuoyunu bilgilendirmeye ve kamuoyu oluşturmaya neden olmuştur.

5.3. İngiltere Örneği

Aralık 1997’de internetle konferans tekniği ve e-posta yolu kullanılarak oluşturulan Görüşünü Bildir (*Have Your Say*) kampanyası ile katılımıcılığın en iyi örneklerinden birisini oluşturmuştur. yine Şubat 1998’de Özgür Bilgilenme Yasasının (*Freedom of Information Act*) ön hazırlığı için yapılan beyaz kitap çalışmasında geri bildirim yoluyla bu kanal önemli ölçüde katkıda bulundu (www.democracy.org).

İngiltere’de, seçimlerde İBT’ den yararlanılmasına karar verilirken, ülke çapında geniş kapsamlı bir uygulama yerine, seçilecek bazı yerel yönetimlerde uygulanacak dar kapsamlı bir pilot çalışma öngörülmektedir. Bununla beraber, bu seçilen yerlerde yapılacak seçimlerde, seçmen kütüklerinin düzenlenmesi, oy verme işlemi ve oyların seçim sandıklarında ve bölgelerinde sayımı ve ilgili yerel yönetim çapında oy sayım sonuçlarının birleştirilmesi gibi seçim sürecinin bütün aşamalarını kapsayan bir uygulama söz konusudur.

6. TÜRKİYE’DE E-DEMOKRASİ YOLUNDAKİ GELİŞMELER VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Türk Demokrasisi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Vatandaş, siyasal kadrolara güvenmemekte, ülkede pek çok kişi yapılacak bir seçimin pek az şeyi değiştireceğine inanmaktadır. Bu anlamda temsili demokrasinin, en kötü uygulamalarından birini yaşıyoruz. Demokrasimiz temsili demokrasiden, katılımcı demokrasiye doğru yönlendirilmelidir. Siyasal sistemizde yapılabilecek en önemli değişikliklerden biri, katılımıcılık, saydamlık, toplumsal denetim yönünde ciddi açılımları gerçekleştirmektir.

Başta parlamento, siyasal partiler, hükümet, kamu kurumları olmak üzere, üniversiteler, holdingler, medya kuruluşları, mesleki ve sivil toplum örgütleri olarak, bir hoşgörü ve diyalog ortamında, demokrasiyi geliştirecek, temiz toplum fikrini yaşatacak, katılımcı saydam mekanizmaları oluşturmamızdır. Birbirimize ve topluma hesap vermeyi esas almalıyız. Yurttaşlar olarak, sorumlu sivil toplum örgütleri olarak, hesap sormayı, meseleleri takibi bir görev kabul etmeliyiz. Tüm bu mekanizmalar en azından İnterneti içermelidir.

Türkiye’de 1996 ve 1997 yıllarında bu konuda bir heyecan yaşandı. 1997’de bilişim basını öncülüğünde, yazılım ve donanım üreticileri “elektronik seçim” konusunda bir arayış yaşandı. 30 Kasım 1997’de yapılan nüfus tespit ve seçmen yazılımı tam bu döneme rastladı. Bilişim basını ve bilişim örgütleri 30 Kasım 1997 sayımını “son ev hapsi” olarak nitelendirdi. Bu sayımda toplanılan veriler DIE, YSK ve MERNİS tarafından ortak kullanılması arzusu, hayata geçmeye hazır olmuş gibi algılandı (Akgül,2004))

Ancak ülkemiz teknolojik, ekonomik ve hukuksal alt yapısı bakımından e-demokrasiye geçiş sürecinde yeterli bir mesafe alamamıştır. Bunlara ilave olarak ne bir bilinçli bilişim kültürümüz ne de tam anlamıyla yerleşmiş siyasal ve katılımcı kültürümüz vardır. E-demokrasiye geçiş sürecinde yeterli bir mesafe alamamıştır. Bunlara ilave olarak ne bir bilinçli bilişim kültürümüz ne de tam anlamıyla yerleşmiş siyasal ve katılımcı kültürümüz vardır. E-demokrasiye geçiş sürecinde diğer ülkelere baktığımızda bu alanda başlangıç çalışmalarının yerel yönetimler ve parlamentolarda yapıldığı görülmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki bilişim sistemleri böyle bir çalışmanın ilk aşamalarını kaldırabilecek düzeydedir. Ancak yerel yönetimlerin

çoğunun hem alt yapı, hem donanım hem de uzman kadro açısından yeterli olmadığı söylenebilir. Örneğin Konya il sınırları içerisinde bulunan ikiyüz altı (206) belediyenin büyük bir çoğunluğunun e-posta ya da internet web sitesinin olmadığı yapılan bir araştırma ile tesbit edilmiştir.

Yine aynı il sınırları içerisinde bulunan ilçe kaymakamlıklarında da benzer durum söz konusudur. Hem kaymakamlıkların ve hem de belediyelerin çoğunda yeterli internet bağlantısı olmadığı gibi yeterli bilgisayar ve bunların kullanım, onarım vb. için gerekli olan uzman kadrolarında da sıkıntılar vardır. Web sitesine sahip olan belediye ve kaymakamlıkların internet sitelerinde daha çok tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Bu siteler vasıtasıyla vatandaşlar kaymakamlık yada belediyenin faaliyetleri konusunda tek taraflı olarak bilgilendirilmektedir. Tek taraflı bilgilendirmenin yanı sıra geleneksel bürokratik kültürümüze yerleşen gizlilik anlayışının da devam etmesi tanıtıcı bilgileri de yetersiz kılmaktadır.

Konuya seçimler açısından bakılacak olursa, diğer ülke uygulamaları ile açıklamalardan, seçim öncesinde siyasi partilerin, ideolojileri, programları, planları, yöneticileri, daha önceki icraatları gibi konularda, seçmenin doğru, yansız ve kapsamlı bilgilere sahip olmasında İnternet’ ten ne kadar geniş bir şekilde yararlanılmakta olduğu görülmektedir. Ülkemizde de İnternet hızlı bir biçimde yaygınlaşmakta olduğundan, önümüzdeki seçimlerde İnternet’in öneminin artacağı kuvvetle tahmin edilmektedir. Bu bakımdan, diğer ülkelerdeki uygulamalara benzer bir biçimde, seçimlerden önce seçmenlerin siyasal partiler ve adaylar hakkında İnternet aracılığı ile gönüllü kuruluşlar tarafından serbest, yansız ve doğru olarak bilgilendirilmesini engelleyecek düzenlemeler yapmaktan kaçınılması gerekmektedir.

Daha önce katılımcı kültürü gelişmiş ülkelerin e-devlete geçişte bir tehlike ile karşılaşmayacağı, ifade edilmişti. Bu bağlamda e-devlete geçiş, demokrasinin gelişmesi için önemli katkılar sağlamaktadır. Çünkü e-devlet verimli, şeffaf, hesap verebilir ve vatandaşın katılımını öngören bir yönetim anlayışını beraberinde getirmektedir. Bilişim teknolojilerinin, kamu kurum ve kuruluşlarında bu amaçla kullanılması e-demokrasiyi de beraberinde getirmektedir. Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ile iletişim ve bilişim teknolojilerinin ucuzlaması hem devlet faaliyetlerini ve hem de vatandaşların hayatını etkilemiş ve bir değişime neden olmuştur. Yeni hizmet ve yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır.

Tüm bu gelişmeler ülkemizde de gerek “e-devlete” ve gerekse “e-demokrasiye” geçiş sürecini diğer ülkelerde olduğu gibi hızlandırmıştır. Ancak bugün itibarıyla her iki alanda da arzulanan düzeyde bir gelişmeden söz etmek mümkün değildir. Bunun bir takım nedenleri vardır. Bu nedenler “e-devlet” ve “e-demokrasi”ye geçiş sürecini yavaşlatan engelleri ifade eder.

6.1. Bilişim Kültürü ve Katılımcı Kültür

Bilişim kültürü ülkemizde yaygın olarak gelişmektedir. Bu gelişme her alanda kendini göstermektedir. Ancak e-demokrasiye geçiş sürecinde bilişim kültürünün beklenen olumlu etkisini ülkemizde görebilmek zordur. Bilişim teknolojilerini kullanma ve ondan yararlanma ile katılımcı kültüre katkı sağlama ayrı şeylerdir. Ülkemizde bilişim teknolojileri özel sektör açısından daha çok iş takibi ve işle ilgili prosedürler için kullanılırken, vatandaşlar oyun, magazin vb. için bilişim teknolojilerini kullanmaktadır. Vatandaşların kendilerini ilgilendiren konularda görüş bildirme, bunları bilişim teknolojileri ile takip etmesi şu aşamada yaygın değildir. Vatandaşların durumu böyle iken, gerek özel sektör ve gerekse kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere siyasi partiler ve gönüllü kuruluşlar bile vatandaşların bilişim ve katılımcı kültürünü bilinçli bir şekilde geliştirme noktasında pasif kalmaktadırlar. Toplum olarak otoriteye boyun eğen kabullenici bir yapıya sahibiz. “salla başı al huzuru” düşüncesiyle hareket etmekteyiz. Sorgulayıcı, araştırmacı ve katılımcı bir ruha sahip değiliz.

6.2. Eğitim

İnternet ekonomisinde gelişmeyi engelleyen en büyük faktör bilgi işçilerini eğitmek ve onlara işlerinde gerekli olan bilgiyi verme kabiliyetidir (www. Govtech.net). aynı zamanda sistemden yararlanacak olanlarında eğitilmesi gerekmektedir. Halkın bilinç düzeyini arttırmak uzun bir süreç gerektireceğinden internetin bütün okullara ulaştırılması sağlanmalıdır.

6.3. Teknoloji

e-demokrasiye geçiş sürecinde “seçmen kütükleri”nin güncelleştirilerek hazırlanması bilişim teknolojilerinin yaygın olmasını gerektirir. Ülkemiz Mernis projesi ile bu konuda önemli bir mesafe almıştır. Ancak e-demokrasi için sadece seçmen kütükleri yeterli değildir. “e-oy” ve “e-sayım” gibi kavramlar da e-demokrasi ile ön plana çıkmıştır. Dünyanın süper gücü olarak kabul edilen ABD 2000 yılındaki başkanlık seçimlerinde bu konuda sıkıntılar yaşamıştır. Bu anlamda ülkemizde bir teknolojik alt yapı yetersizliğinin varlığını kabul etmek gerekir. Örneğin 2004 Haziran ayında e-devlete geçiş sürecinde Konya’daki kamu kurum ve kuruluşlarında bilişim teknolojilerinin kullanımı ve bunların kapasitelerine yönelik olarak yapılan araştırmada

başta kaymakamlıklar olmak üzere eğitim kurumları, belediyeler ve diğer kuruluşların önemli sayılabilecek büyük bir çoğunluğu kullandıkları bilgisayarların teknolojik kapasitelerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca internete bağlı bilgisayar sayılarının da çok az olduğu ortaya çıkmıştır. E-demokrasinin gerçekleşmesi bir vizyonu, misyonu, strateji ve aksiyon uygulamalarını gerektirir. E-demokrasinin temel vazgeçilmezi internettir.

Hem bireyin hem de ilgili kamu kuruluşlarının, uygun birbiriyle uyumlu araçlar kullanıyor olması gerekmektedir. Bilgi teknolojileri için kullanılacak standartlar belirlenmeli, teknoloji üretimine yönelik AR-GE çalışmaları başlatılmalıdır.

6.4.. Hukuk

Demokrasi sürecinde bireyler hakkındaki bilgilerin derlenmesi, saklanması, kullanılması ve açıklanması ile ilgili olarak kişisel verilerin korunması ile ilgili yasa başta olmak üzere temel hak ve özgürlükler çerçevesinde gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. hukuksal mevzuatlar gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerine göre yeniden gözden geçirilerek Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler ve OECD gibi ülkemizin de üyesi olduğu uluslar arası kuruluşların başlatmış olduğu çalışmalar incelenerek uygun yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

6.5. Liderlik

Ülkenin en tepe yönetimi e-demokrasiye olan inancını sadece sözlerle değil, fiilen kararlı ve tutkulu bir şekilde göstermelidir. E-demokrasiye sahip çıkan, sorumluluğunu üstlenen, işi sadece ülkenin bilişim vizyonu ve stratejilerini geliştirmek olan partiler üstü düzenleyici, sürekli çalışan bir kurum kurulmalıdır. Konya il merkezinde görev yapan kamu çalışanlarının “e-devleti algılayış biçimi”ne yönelik bir alan çalışması yapılmış ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Örneklem kapsamına alınan doksan (90) kamu çalışanının %51.1’ini yöneticiler oluşturmuştur. Buy örneklem grubunun (90 kişi) %42.2’si e-devlet hakkında yeterli bir bilgiye sahip olduğunu söylerken %57.8’i e-devlet hakkında yeterli bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere kamu kurumlarında görev yapan yöneticiler başta olmak üzere çalışanlarda bu konu hakkında yeterli bilgi sahibi değildir. Bu durum kamuda kanuyla ilgili ciddi bir bilincin oluşmadığını göstermektedir. Aynı araştırmaya göre e-devlet uygulamalarının önündeki engellerden birisinin “yöneticilerin ilgisizliği” diyenlerin oranı ise %24.4’tür.

6.6. Güvenlik

Hem kamusal, hem de özel sektörde, müşteri bilgilerinde ve hizmetlerdeki iyileştirmelere yönelik bireylere ilişkin bilgilerin kullanımının artan etkinliği kişisel enformasyonun güvenliği, gizliliği ve mahremiyeti konularıyla yakından ilgilidir. Güvenin kurulması ve devam ettirilmesi online işlemler için hayattır. Bu husus kamusal sektör için de aynı derecede önemlidir.

Kamu sektörünün bir parçasından diğerine, bu süreçlerin bağlantısı büyük değişiklikler gösterir., fakat hepsini birbiriyle ilişkili tutan bir çok işlem ve teknolojik gelişmeler gayet açıktır. Kimliğin ve özgünlüğün sağlanması, güvenli ağ bağlantılarının kurulması, kişisel bilgilerin korunması, bilgi değişimindeki kolaylık ve servis sağlayıcıların bütünleştirilmesi için portalların oluşturulması bunun örnekleridir.(e-envoy.gov.uk).

Yukarıda bahsedilen araştırma sonuçlarından bir tanesi de “e-devlet” uygulamalarının önündeki engellerle ilgilidir. Bu sorunlar;

- Alt yapı yetersizliği %30,
- Bürokrasinin ağır basması %32,
- Yöneticilerin ilgisizliği %24.4,
- İnternet kullanıcılarının bilinçsizliği %22,
- Teknik eleman eksikliği %20,
- Kaynak yetersizliği %22,
- Güvenlik %11.1

Şeklinde sıralanmaktadır. Güvenlikle ilgili oran düşük olsa da yine de e-devlet dolayısıyla da e-demokrasi uygulamalarında karşılaşılabilecek engeller arasında yer almaktadır.

6.7. Gizlilik ve Kişiselleştirme

Gizlilik konusu iki farklı açıdan ele alınabilir. Birinci kamu yönetiminin gizliliği, ikincisi ise, vatandaşa ait bilgilerin gizliliğidir. İkinci gizlilik anlayışı kişiselleştirme ile de ifade edilebilir. kamu yönetimindeki gizlilik anlayışı, kamu yönetimine ait bir takım bilgi ve belgelerin vatandaştan saklanmasıdır. Bu durum kamu kurumlarının web sayfalarına da yansımaktadır. Bu sayfalarda sadece tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Kamu sektöründe, internet servisleri kişiselleştirme için yapılan ciddi gayretler hala basit düzeydedir ve toplumun değil, bireyin seçimlerine bağlıdır. Kişiselleştirme on-line servisleri gizlilik hususunu akıllara getirirken, hükümetlerin dikkat etmesi gereken bir dizi konular vardır. Bunların arasında; tercih oluşumu, belli bir kesime mesaj pazarlama, teknik yetersizlik, koruyucu gizlilik standartları yer alır. Bu gibi faktörler, hükümetlerin kişiselleştirilmesi için bilgiyi kullanma, bilgiyi paylaşmasını zorlaştırır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, devlet, vatandaş ve özel sektör ilişkisine yeni boyutlar getirmekle kalmayıp, siyasi yaşamda ve demokratik toplumların ve kurumların işleyişinde de yeni kapılar açmaktadır. Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, hem devlet faaliyetlerini ve hem de vatandaşların hayatını etkilemiş ve bir değişime neden olmuştur. Bir başka ifade ile, yeni hizmet ve yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ülkemizde “e-devlete” ve “e-demokrasiye” geçiş sürecini diğer ülkelerde olduğu gibi hızlandırmıştır. Ancak ülkemizin, ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel ve hukuksal yapısı vb. e-demokrasiye geçiş sürecini yavaşlatmaktadır. Bu çalışmanın teorik kısmın da ifade edildiği gibi e-demokrasi, dijital devrimin siyasal ve kamusal katılım tarafını oluşturmaktadır. E-demokrasi, elektronik oylama, sanal salon toplantıları, sanal kampanyalar, kamu araştırmaları vb. vatandaş etkinliklerine atıfta bulunur. Bu durum e-demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak ülkede yaygın bir internet erişimini ve gerek vatandaşların ve gerekse seçilenlerin demokratik katılıma önem veren bir kültüre sahip olmasını gerektirmektedir. Çünkü vatandaşlarımız siyasal kadrolara güvenmemekte ve yapılacak bir seçimin pek fazla şeyi değiştirmeyeceğine inanılmaktadır.

E-demokrasinin dünyadaki uygulama örneklerinde de bir takım sorunlar olduğu daha önce ifade edildi. E-demokrasiye geçişte engellerle karşılaşılması bu yöndeki hedeflerden vazgeçirmemeli, aksine olumsuzlukları giderici tedbirler alınmalıdır. Bu bağlamda ülkemizde e-demokrasi uygulamalarının arzulan düzeyde olması için bu konuda bazı tedbirlerin alınması ya da adımların atılması gereklidir. Bunlar:

- Güvenli ağ bağlantılarının kurulması, servis sağlayıcıların bütünleştirilmesi için portallerin oluşturulması ve devlet, vatandaş ve iş yerleri ile koordinasyonun sağlanması,
- Kişisel bilgilerin korunması, bilginin gizliliği ve mahremiyeti ile ilgili her türlü tedbirin alınması,
- Alt yapı ve kaynak yetersizliğini giderici yatırımların başlatılması ve programlanması,
- E-demokrasi konusunda yöneticilerin ve vatandaşların bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması, katılımcı kültürün gelişmesine yönelik olarak eğitim sistemimizde yeni düzenlemelere gidilmeli ve küçük yaşlarda insanlarımızın katılımcılık kültürü aşılanmalıdır.
- Vatandaşların ve yönetenlerin bilişim teknolojilerini kullanabilme ve bunlardan azami ölçüde yararlanabilme kabiliyetlerinin geliştirilmesi de e-demokrasiye geçişte önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, M., "İnternet Notları: İnternet, Demokrasi ve Türkiye", <http://inet-tr.org.tr/turkce/Yazilar/cbt/cbnot3.html>
20.08.2004
- Akgün, B. (2003), "Küreselleşme, Sanal Siyaset ve E-Demokrasi", *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomisi*, Derleyen: M. Akif Çukurçayır, Çizgi Kitabevi, Konya
- Backus, M. (2001), "E-Governance in Developing Countries", *IICD Research Brief* No:1
- Bolay, H. (1997), "Demokrasinin Felsefi Temelleri Üzerine", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:17, Ankara
- "E- Government: A Strategic Framework For Public Services İn The İnformation Age", <http://www.e-envoy.gov.uk/EStrategy/StrategicFrameworkArticle/fs/en?CONTENTI...> 01.06.2004
- Erdoğan, M. (1997), "Siyasal Sistem ve Demokrasi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:17, Ankara
- Kesmez, N., "E-Devlet Bağlamında E-Demokrasi", <http://bilisimsurasi.org.tr/listeler/tbs-e-devlet/Mar/0005.html>
25.08.2004
- O'Looney, J., "The Future of Public Sector İnternet Services For Citizen Participation and Service Delivery", <http://www.cviog.uga.edu/govtech/SurveywriteupNSF.htm>, 28.05.2004
- Olsen, M. (1991), *Modern Politics*, Prentice Hall Engewond cliffs, New Jersey, 07632
- Uçkan, Ö., "E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü" http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_09.html, 25-08-2004
- Yılmaz, A. (1997), "Demokratik Gelişme ve Türkiye'de Demokrasi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:17, Ankara